

АХБОРОТ-МАФКУРАВИЙ ТАҲДИДЛАРГА ҚАРШИ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ВА ТАРҒИБОТ-ТАШВИҚОТ АСОСИДА КУРАШИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

Илҳом Абдихалилович СУВАНОВ

Фалсафа фанлари бўйича (PhD) фалсафа доктори
Республика Маънавият ва маърифат маркази ҳузуридаги
Ижтимоий-маънавий тадқиқотлар институти
Тошкент, Ўзбекистон

Аннотация

Мақолада ахборот-мафкуравий таҳдидларга қарши таълим-тарбия ва тарғибот-ташвиқот асосида курашиш имкониятлари илмий таҳлил этилган. Шунингдек, маънавий тарғиботда кенг қамровлилик, узлуксизлик, босқичма-босқичлик, меъёрийлик, шахсий ибрат сингари ташкилий тамойилларга амал қилинган тақдирдагина кўзланган самарага эришиш мумкинлиги ҳақидаги фикрлар ёритилган.

Таянч сўзлар: ахборот-мафкуравий таҳдидлар, дунёқараш, таҳдид, таҳлил, мафкура, тарғибот, таълим-тарбия, ғоявий тарбиялаш, кенг қамровлилик, узлуксизлик, босқичма-босқичлик, меъёрийлик, шахсий ибрат.

ВОЗМОЖНОСТИ БОРЬБЫ С ИНФОРМАЦИОННЫМИ И ИДЕОЛОГИЧЕСКИМИ УГРОЗАМИ НА ОСНОВЕ ОБРАЗОВАНИЯ И ПРОПАГАНДЫ

Илҳом Абдихалилович СУВАНОВ

Доктор философии (PhD) по философским наукам
Институт социально-духовных исследований при
Республиканском центре духовности и просветительства
Ташкент, Узбекистан

Аннотация

В статье с научной точки зрения анализируются возможности борьбы с информационными и идеологическими угрозами на основе образования и пропаганды. Также рассматриваются идеи о том, что желаемый эффект может быть достигнут только при соблюдении таких организационных принципов, как комплексность, непрерывность, поэтапность, нормативность, личный пример в духовной пропаганде.

Ключевые слова: информационно-идеологические угрозы, мировоззрение, угроза, анализ, идеология, пропаганда, образование, идеологическое просвещение, комплексность, непрерывность, поэтапность, нормативность, личный пример.

Ахборот-мафкуравий таҳдидларга қарши курашга қаратилган ахборот-мафкуравий таълим турли таълим воситаларини қўллаш орқали мактабгача

таълим, умумий ўрта таълим, профессионал таълим, олий таълим муассасаларида олиб борилади.

Айнан таълим-тарбия ва маърифат жамият барқарорлигининг асосий омилларидан ҳисобланади, инсонларни эзгуликка даъват этади, саховатли, сабр-қаноатли бўлишга ундайди. Шунинг учун узлуксиз таълим тизимида маънавий тарбия асосларини кучайтириш талаб этилади. Тарбияда танаффус бўлмаслиги керак. Тарбия нафақат таълим тизимида, балки, оилада, маҳалларда ҳам йўлга қўйилиши керак. Зеро, “миллий маънавиятмизни ривожлантириш, уни халқимиз, айниқса, ёшларимиз ҳаётига сингдиришда ижтимоий-гуманитар фанларнинг ўрни бекиёсдир. Хусусан, биз учун ниҳоятда долзарб бўлган тарих фани ҳам бундан мустасно эмас. Миллий тарихни халқимиз, айниқса, ёшларимизга миллий руҳда етказиш, уларнинг қалбига, шуурига сингдириш керак. Акс ҳолда, унинг тарбиявий таъсири бўлмайди. Ватанимиз ҳудудида мавжуд бўлган ҳар бир давлатчилик тузуми, ҳар қандай ижтимоий жараён – у ғалаба ёки мағлубият бўладими, юксалиш ёки таназзул бўладими – барча-барчаси халқимиз босиб ўтган мураккаб тарихий йўлнинг узвий ва ажралмас қисмидир. Шунинг учун ҳам биз тарихимизнинг барча босқичларини яхлит ҳолда қабул қилиб, ҳар томонлама чуқур ўрганишимиз зарур. Ўтмишдаги ютуқ ва ғалабалардан куч-қувват олиб, хато ва мағлубиятлардан хулоса ва сабоқ чиқариб яшайдиган халқ ўзининг тараққиёт йўли ва келажагини тўғри белгилай олади” [1]. Шунга кўра, “ғоявий тарбиялаш деб, уларнинг онги ва тафаккури тизимида шу йўналишдаги дунёқарашни, фалсафий, сиёсий, ҳуқуқий, диний, эстетик, ахлоқий, бадиий, касбий ва бошқа тамойилларни муайян мафкура асосида мақсадли шакллантириш жараёнига айтилади. Мафкуравий тарбия эса, инсон, ижтимоий гуруҳ, миллат, жамият дунёқарашни шакллантиришга, уларни муайян мақсадларни ифода этадиган ғоявий билимлар билан қуроллантиришга йўналтирилган жараёндир. Улар бир-биридан ажралмас қисмлардир. Ғоявий тарбия мафкуравий тарбия орқали зоҳир бўлади” [6].

Маънавий-маърифий тарғибот ишларининг таъсирчанлигини таъминлайдиган замонавий информацион ва компьютер технологияларини кенг жорий этиш, жамият маънавий иммунитетини кучайтиришга қаратилган самарали усул-услубларни ишлаб чиқиш, давлат ва жамоат ташкилотлари ҳамда тарғибот-ташвиқотчилар учун тегишли тавсия ва қўлланмаларни тайёрлаш бу борадаги муҳим вазифалар таркибига киради. Маънавий тарғибот-ташвиқотда кенг камровлилик, узлуксизлик, босқичма-босқичлик, меъёрийлик, шахсий ибрат сингари ташкилий тамойилларга амал қилинган тақдирдагина, қўзланган самарага эришиш мумкин.

Бизнингча, бугунги кундаги ижтимоий-гуманитар фанларнинг асосий вазифаларидан бири ахборот-мафкуравий таҳдидга муносиб жавоб беришдан иборат.

Бунда асосий эътиборни қуйидагиларга қаратиш лозим:

- ахборий-мафкуравий таъсирларнинг миллий, умуминсоний, фалсафий, диний-ҳуқуқий, сиёсий, социологик, психологик, ижтимоий-иқтисодий, маънавий-ахлоқий жиҳатлари, унинг халқ одатлари, анъаналари ва қадриятларни шакллантириш ҳамда бойитишдаги ўрни ва аҳамияти бўйича тарғибот йўналишларини кучайтириш;

- дунёдаги мафкураларнинг уйғунлашиши ва курашиш жараёнларини ўрганиш, мониторинг ўтказиш, мафкура соҳасида, айниқса, илмий омилни ҳисобга олган ҳолда, умуминсоний ва минтақавий муаммоларни белгилаш ва уларни ҳал қилишга ёрдам бериш;

- Ўзбекистонда ижтимоий барқарорлик ва ҳамжиҳатлик учун мафкуравий таҳдидга қарши самарали кураш йўллари ҳусусида илмий асосда тавсиялар ишлаб чиқиш;

- ёш авлодни тарбиялаш жараёнларига кучли тurtки бериш учун, биринчи навбатда, тегишли ташкилий тузилмалар, болалар – ёшлар бирлашмалари ҳаракатларини яратиш;

- миллий ғояни шакллантириш маъносида болалар ва ўсмирлар учун ўқув-методик, илмий оммабор ва бадиий адабиётнинг янги туркумини ишлаб

чиқиш ҳамда жорий этишни фаолиятнинг муҳим йўналиши деб ҳисобламоқ керак. Мавжуд адабиётларни ҳар томонлама экспертиза қилиш асосида халқнинг бой ижтимоий-маданий ва тарихий тажрибасига унинг прогрессив анъаналари ва урф-одатларига таяниш, умуминсоний қадриятларга асосланган дарсликлар, ўқув қўлланмалар, бадий адабиётлар нашр этишга эришиш ва ҳоказолар.

Мафкуравий таҳдидларга қарши курашда аввало мафкуравий иммунитетни шакллантириш лозим. “Иммунитет” – сўзининг маъноси “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”да қуйидагича берилган: (лот. бирон нарсадан халос, озод бўлиш, қутулиш) – организмнинг доимий ички барқарорлигини сақлаш, унинг турли хусусиятлар ва таъсирдан ҳимояланиши, қаршилиқ кўрсатиши, резистентлиги” [7].

Мафкуравий иммунитет – шахс, ижтимоий гуруҳ, миллат, жамиятни турли зарарли ғоявий таъсирларидан ҳимоя қилишга хизмат қиладиган ғоявий-назарий қарашлар ва қадриятлар тизими. Иммунитет (лот. *immunitas* – озод бўлиш, қутулиш) тиббий тушунча бўлиб, организмнинг доимий ички муайянлигини сақлаши, ўзини турли таъсирлардан, ташқи инфекциялар кириб келишидан ҳимоя қилишга қодир бўлган реакциялар мажмуи тушунилади. Содда қилиб айтганда, иммунитет – киши организмнинг турли касалликлардан ҳимоя қила олиш қобилиятидир. Юқоридагидан фарқли ўлароқ инсоннинг умумий иммунитет тизими туғма бўлса, мафкуравий иммунитетни шакллантириб бориш зарур. Иккинчидан, у ҳар бир авлод учун ўзига хос хусусиятга эга. Учинчидан, иммунитет тизими шаклландандагина жамиятда мафкуравий дахлсизликни таъминлаш мумкин. Мафкуравий иммунитет тизимининг асосий ва биринчи элементи бу – билим. Аммо, билимларнинг тури кўп. Буюк давлатчилик шовинизми ёки агрессив миллатчилик мафкураси тарафдорлари ҳам муайян билимларга таянадилар, албатта. Шундай экан, мафкуравий иммунитет тизимидаги билимлар объектив бўлиши, воқеликни тўғри ва тўлиқ акс эттириши, инсон маънавиятини бойитиши ва жамият тараққиётига хизмат қилиши лозим.

Улар, ўз моҳият-эътиборига кўра, Ватан ва миллат манфаатлари билан узвий боғлиқ бўлмоғи керак. Мафкуравий иммунитет тизимининг иккинчи асосий элементи ана шундай илғор билимлар замирида шаклланадиган баҳолар, кадриятлар тизимидир. Зеро, билимлар қанчалик объектив ва чуқур бўлса, унинг замирида юзага келган кадриятлар ҳам шунчалик мустаҳкам бўлади. Бир сўз билан айтганда, кадриятлар тизими мафкуравий иммунитетнинг имкониятларини белгилаб беради ва зарарли ғоялар йўлида мустаҳкам қалқон бўлиб хизмат қилади. Аммо, билимлар ва кадриятлар тизими мавжудлигининг ўзи мафкуравий иммунитетнинг моҳиятини тўлиқ ифода эта олмайди. Зеро, бу икки элемент мафкуравий иммунитетнинг учинчи муҳим элементи, яъни ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий-маърифий соҳалардаги мақсадлар тизими билан боғлиқ. Ана шундай аниқ мақсадлар тизими бўлмас экан, инсон, миллат ёки жамият гоҳ ошкора, гоҳ пинҳона мафкуравий тазйиқларга дучор бўлаверади.

“Ҳар бир киши ёки жамоа, жамият мафкуравий иммунитетни беш даражага бўлиб ўрганиши, баҳолаши, уни шу асосда такомиллаштириши мумкин:

1. Мафкуравий иммунитетнинг қуйи даражаси – шахс, жамоа, жамият юқоридаги билимлардан хабардор эмас, бузғунчи мафкуравий ғояларга бефарқ, лоқайд.

2. Билимлар бор, лекин, улар ҳис қилинмаган, тизимлашмаган, шу сабабли одамлар уларни бузғунчи мафкуравий ғояларга қарши ишлатишга тайёр эмас.

3. Кишилар мафкуравий билимларга эга, лекин, уларни қўллашга қийналади. Мафкуравий профилактика – ижтимоий институтлар томонидан амалга ошириладиган турли шакллардаги ғоявий-тарбиявий, маънавий-мафкуравий ишлар мажмуи бўлиб, у бутун ғоявий тарбия тизимини қамраб олади.

4. Шахс асосли билимларга эга, вазиятни тўғри баҳолай олади, ички ва ташқи сиёсий, мафкуравий таъсирларга қарши иммунитет шаклланган ва уни онгли равишда ишлатади.

5. Олий даражали инсон – мукаммал ғоявий, сиёсий, иқтисодий билимларга эга ва бу билимларни бемалол амалда қўллаб, бузғунчи мафкуравий, сиёсий ғояларни доимо ҳамма жойда фош қила олади” [4].

Мафкуравий профилактика ғоявий бўшлиқни бартараф этиш, мафкуравий пропагандаликнинг олдини олиш ёки бирор-бир ҳудуд, катлам, гуруҳни ёт ва зарарли ғоялар таъсиридан халос қилиш мақсадида амалга оширилади. Бунда ғоявий таъсирнинг хилма-хил усул ва йўлларидан фойдаланилади, турли воситалар қўлланилади [5].

Мафкуравий профилактика тезкор ва қисқа суръатларда ёки аста-секин, босқичма-босқич амалга оширилиши мумкин. Биринчи ҳолатда, зудлик билан чора-тадбирлар қўллаш лозим бўлса, иккинчисида, доимий ва собит қадамлик билан иш олиб бориш кўпроқ натижа беради. Мафкуравий иммунитет тизимини шакллантиришда маънавий таълим-тарбия тизимига таянган мафкуравий профилактиканинг ўрни катта. Зеро, у моҳиятан, ёт ғояларнинг кириб келишининг олдини олиш ва уларни йўқотишга қаратилган чора-тадбирларга таянади. “Таълим-тарбия ва тарғибот-ташвиқот тизими мафкуравий профилактикани амалга оширишга ёрдам беради. Соғлом мафкурани халқ қалби ва онгига сингдиришга хизмат қиладиган ижтимоий тузилмалар, оила, мактаб, маҳалла, давлат ва жамоат ташкилотлари ҳам унда ўз ўрнига эга. Шунингдек, Ватан, халқ манфаатларини, дўстлик ва биродарликни, ўзаро ҳурмат ва бағрикенгликни тарғиб-ташвиқ этувчи эртаклар-у дostonлар, қўшиқлар-у рақслар, турли кўриниш ва мазмундаги маънавий-маърифий тадбирлар мафкуравий профилактикани амалга ошириш шакллариidir”[6]. Демак, ҳозирги кунда жамиятимиз олдида турган асосий вазифалардан бири турли хилдаги мафкуравий, маънавий ва ахборот таҳдидларига қарши курашишнинг самарали йўллари, усуллари ва воситаларини яратиш орқали ёшларимизда мафкуравий иммунитетни

мустаҳкамлашдан иборатдир. Мафкуравий ва ахборот таҳдидларини олдини олишнинг қуйидаги айрим механизмларига тўхталсак:

1. “Миллий тарбияни такомиллаштириш орқали таҳдидбардош ёшларни вояга етказиш” [3]. Маълумки, тарбиянинг бошланғич нуқтаси бу – оиладир. Шарқ халқлари учун оила муқаддас маскан. Чунки, оиланинг мустаҳкамлиги, унинг тинчлиги ва осойишталиги давлатнинг мустаҳкамлиги ва осойишталигини таъминловчи манба, десак хато қилмаган бўламиз. Шу боис, бизда оила масаласи давлат сиёсати мақомидаги масаладир.

2. Болалар адабиётига, умуман ёшлар учун мўлжалланган муסיқа, ашула, театр, кино асарлари яратишга эътибор кучайтирилиши, бундай асарларни яратувчилар учун пухта ўйланган рағбатлантириш тизими ишлаб чиқилиши керак.

3. Тарғибот-ташвиқот ишларини юқори босқичга кўтариш. Жамиятимизда тарғибот-ташвиқот фаолияти учун шундай кенг имкониятлар, ахборот воситаларининг энг замонавий технологиялари яратилганки, булардан самарали фойдаланиш орқали ҳар қандай хатарли таҳдидларга жавоб бера оладиган ёшларни вояга етказиш мумкин.

4. Жамиятимиз ҳаётининг турли соҳаларида ҳалол меҳнат қилиб, мамлакат тараққиётига ўзининг муносиб ҳиссасини қўшаётган фидойи, элга ва Ватанга садоқатли, ватанпарвар инсонлар, масалан, мактаб ўқитувчиси, жарроҳ, темир йўлчи, фермер, академик, ҳайдовчи ва ҳ.к. касб вакилларини замонамиз қаҳрамонлари сифатида юртга танитиш.

Тизимли ёндашиш маънавий-маърифий ишлар дастурларида кўзда тутилган, лойиҳалаштирилган натижани кафолатлашга қаратилган операциялар, воситалар, методлар занжири сифатида намоён бўлади. Мазкур тизим мавжуд ҳолатни маънавий диагностик ўрганиш, мазмунан бойитиб, такомиллаштириб бориш орқали замон талабларига тўла жавоб бера олишини таъминлаш тамойилига асосланади. Бу эса, амалга ошириладиган ҳар бир таълим-тарбиявий чора-тадбирнинг аниқ натижасини кафолатлай

олишига эътиборни қаратиш, мақсадга мувофиқ амалга оширилишини назорат қилиш ва самарадорлигини аниқ қайд қилиб боришни талаб этади.

Барча соҳаларда бўлгани каби тизимнинг асосий тавсифлари сифат ва самарадорлик ҳисобланади. Тизим самарадорлигини таъминлаш учун жавобгарлик ҳар бир таълим муассасаси раҳбари зиммасига юклатилади ва тизим амалиёти натижалари изчил равишда илмий, педагогик кенгашлар йиғилишларида муҳокама қилиб борилади.

Ҳар қандай жамиятда мафкуравий таҳдидларга қарши курашнинг энг самарали усули бу халқ билан мулоқотдир. Ижтимоий муносабатлар, аслида, одамнинг сиёсий муносабатларидан тортиб, унинг шахслараро муносабатлари хусусиятларини ўз ичига олган мураккаб жараёндир. Бу жараёни турли назарий оқим вакиллари ўзларича ўрганишлари маълум. Масалан, интеракционизм вакиллари уни шахслараро ўзаро таъсирнинг турлича намоён бўлиши шаклида тушунсалар, ижтимоий алмашинув назарияси тарафдорлари одамларнинг бир-бирларига нисбатан талаблари, кутишлари ва манфаатдорликларининг ўзаро алмашинуви жараёни сифатида тасаввур қилади. Шунга ўхшаш турли-туман ёндашувлар ҳозирда мавжуд, лекин уларнинг барчасини бирлаштирадиган ягона ғоя – бу одамлар ўртасида содир бўладиган ўзаро таъсир ва алоқа жараёнларининг механизмларини аниқлаш ва ушбу жараёни бошқариш усулларининг тактика ва стратегиясини ишлаб чиқишдир.

Маънавиятга қарши қаратилган ҳар қандай тажовуз, таҳдид ўз-ўзидан миллий маънавият инқирозига, мамлакат хавфсизлиги, унинг миллий манфаатлари, жисмонан ва маънан соғлом авлод келажагини таъминлаш йўлидаги жиддий хатарлардан бирига айланиши ва охир-оқибатда жамиятни инқирозга олиб келиши мумкин.

Тарихдан маълумки, бошқа мамлакатни босиб олишда “юмшоқ куч”дан фойдаланиш ғояси қадимдан маълум бўлган. Бу эрамиздан олдинги VI асрда яшаган Хитой файласуфи Цун Цзининг асарларида ҳам учрайди. У “юмшоқ куч”ни қаттиқ жисмларни вайрон қилувчи ожиз ва майин сувга, ёки

эркакларнинг қаттиқ кучини енгувчи аёллар жозибасига ўхшатади. Баъзи хорижлик мутахассислар бу курашни психологик уруш, деб атайдилар. Биз бу фикрга қўшила олмаймиз. Чунки, гап одамларда психика, психологияни эмас, улардаги ғояларни, мафкуравий иммунитетни синдириш, фуқаролик позицияларини эгаллашга қаратилган кураш ҳақида кетмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, бугунги кунда миллий маънавиятимизга бўлаётган ички ва ташқи таҳдидлар инсон ва жамият ҳаётига, мамлакатимиз тараққиётига катта таъсир ўтказмоқда. Ҳозирги вақтда турли мафкуралар тортишуви кескин тус олаётган бир вазиятда, фикрга қарши фикр, ғояга қарши ғоя, жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш ҳар қачонгидан кўра муҳим аҳамият касб этмоқда.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: O‘zbekiston, 2021.
2. “Миллий ғоя: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича маъруза матни. – Термиз, 2016.
3. Раматов Ж.С. Мафкуравий таҳдидларни олдини олишга оид мулоҳазалар // Volume 2 | Special ISSUE 23 ISSN 2181-1784. SJIF 2022. April. – S. 672.
4. Сафарова З., Қодирова С. Ўқувчиларнинг мафкуравий иммунитетини шакллантириш масалалари //Замонавий таълим. Современное образование, 2014. – №10. – Б. 20-21.
5. Эшмуродов А. Юксак маънавиятли авлод – хавфсизлик ва барқарорлик омили сифатида //Глобаллашув шароитида ватанпарварлик тарбиясининг маънавий-маърифий технологиялари: Республика илмий-амалий конференцияси материаллар тўплами. – Тошкент, 2019 йил, январь. – Б. 405.
6. Яхшиликов Ж.Я., Муҳаммадиев Н.Э. Миллий ғоя – тараққиёт стратегияси. – Тошкент: Фан, 2017. – 383 б.
7. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 4-жилд. – Тошкент, 2002.